

ÁRPÁD NÉPE

KÉPEK

MAGYARORSZÁG EZER ESZTENDŐS MULTJÁBÓL

IRTÁK:

PÓSA LAJOS, GÁRDONYI GÉZA, TÁBORI RÓBERT,
EGRI GYÖRGY, SEBŐK ZSIGMOND, KEMECHEY JENŐ,
GAÁL MÓZES

Budapesten, 1896.
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA.
Andrássy-út 10.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-81-1 (online)
MEK-11652

TARTALOM

Gondoljatok őseinkre!

Utban a haza felé.

Az első béke.

A tatárjárás.

Nagy Lajos.

Hollós Mátyás.

Török világ és magyar vitézség.

Bocskay István, a hajdú-király.

Zrinyi Ilona és II. Rákóczi Ferencz.

Szabadságharcunk.

A Haza.

Gondoljatok őseinkre!

*Tudjátok-e, mitől terem
Gazdagon a róna?
Tudjátok-e, mitől piros
A fakadó rózsza?
Kardforgató őseinknek
Hullott itt a vére,
Ezeréves szép hazánknak
Minden kis rögére.*

*Gondoljatok őseinkre,
Mikor rózsát szedtek;
Gondoljatok őseinkre,
Ha kenyeret szegtek.
Foglaltok a nevüket
Koszorúba, dalba...
Gyarpodjék, virágozzék
Árpád birodalma!*

PÓSA LAJOS.

Utban a haza felé.

Irta: Gárdonyi Géza

I.

Honnan jöttek a magyarok ép most ezer éve?
Honnan jött a nagy üstökös csillag fel az égre?
Honnan jön a földrengető villámszoró vihar?
Európa kapujánál áll tengernyi magyar.
Európa kapujánál sisakerdő fénylik.
- Kik vagytok és mit akartok? - remegéssel kérdik.
- Atillának unokái. Örökünkbe szállunk.
Adtok nekünk szabad utat, vagy magunknak vágjunk?
Összedugja sápadt fejét a muszkák sok vénje.
- Adunk nektek szabad utat, Isten legszebb népe.
Adunk nektek szabad utat Kiev városáig.
Tovább aztán, hogy mehettek, majd ottan megválnak.
Megindul be a magyar nép tengernyi nagy árja:
Mint egy ezüst-nádas csillog a sok kard és dárda.
S közepén meg mintha lengő rózsasziget volna,
A szép magyar asszonyokat ökör bivaly vonja.
Asszonyokat, gyermekeket szőnyeges szekéren,
Még a nap is, hogy letekint, mosolyog az égen.
Lódübörgés, fegyvercsörgés, dal, zene és láрма,
Csengő-csengés, kacaj, beszéd, kürtök harsonája,
Egy zsvajjá elegyíti a sereg két szárnyát.
Elöl megyen fehér lovon a hatalmas Árpád.

II.

Hányi-veti gőgös ember a kievi herczeg.
Alánéz a bástyájáról, és imigyen henczeg:
- Lóduljatok vissza innen, kutya meg a mája!
Az én földöm nem országut, hogy mindenki járja.
Megáll Árpád a fal előtt aranyos ruhában,
Reszket a nagy gyémántforgó ezüst-sisakjában.
Int. S elnémul mögötte a hadak minden sora.
- Ez a nép csak előre megy, visszafelé soha.
S a hol országut még nincsen, majd tapos magának.
Igy szól Árpád. Mennydörgés volt a hangja szavának.
Kardja villant, s a sereghez így kiáltott: Rajta!
... Fölviharzott a fürgeteg, s szállt ezernyi rajba.

A hágcsókon, mint a méhek gomolygó tömege,
Ellepték a vár falait. Nyüzsgöttek fölfelé.
Ember embernek a hátán, a téglá se látszik.
Ijedtében a sok muszka a pinczébe mászik.
- Rajta! - kiált a herczeg is. De a katonái
Alig bírnak félelmükben a lábukon állni.
Döng a kapu, omlik a fal, remeg még a föld is,
A kievi herczeg arcza sárga is, meg zöld is.
Kapkod ide, kapkod oda: Üssétek, verjétek!
Fogadott kún katonái voltak csak vitézek.
Kirohantak a kapun és rá a magyarokra.
Küzdött a két bátor sereg összekavarodva.
Sokan voltak ám a kunok, s mind markos legények.
Mögöttük a muszkák is most fegyverre kelének.
Hullott a nyíl, mint a zápor, csattogtak a kardok
És a szörnyű nagy csatázás egész délig tartott.

Mikor a nap delelőre megállott az égen,
A herczeg már ott könyörgött Árpád előtt térden.
Ott könyörgött Árpád előtt kezét összetéve:
- Ne vedd el az életemet, magyarok vezére!

Árpád büszke pillantással mérte őtet végig:
- Te leszel a kalauzunk Atilla földjéig.

Itt egy kicsit megpihentek, lovat abrakoltak;
Maguk is a bogrács mellett vigan falatoztak.
A mi adót hamarjában Kievre vetének,
Három arany jutott abból mindegyik vitéznek,
Három arany meg egy kulacs tüzes, nemes ó bor.
Egynémelyik legénykének sok is volt a jóból.
A mikor a kиеiek visszatakarodtak,
Előálltak vezérei a szétvert kunoknak.

- Dicső Árpád, béke velünk, - imigyen szólának, -
Láttuk: nem fajult el vére a nagy Atillának.
Hazátlanok vagyunk mink is, bolygó zsoldos népek,
Csatlakoznánk zászlód alá, ha meg nem vetnétek.

Felelt Árpád: Derék kunok, mind szálig vitézek,
Mint testvérek jöttök velünk, s nem mint zsoldos népek.
S ha Atilla földjét majd a magyar elfoglalja,
Tinektek is örök helyet kerekítek rajta.

Tas vezér a kürtjébe fujt. Indulót jeleztek.
Árpád lovát vezette az alázatos herczeg.

Az első béke.

Szent István és kora.

Kezdett az ég beborulni szép Hunnia felett.

Áldatlan csatákban fogyott, veszett a nemzet ereje.

Fekete fellegek, fekete szárnyu madarak röptek, vitték a hirt napkelet felé:

- Eltűnik a magyar név dicsősége! Oda lesz az Árpád birodalma. Attila kardjának harmadszor is kicsorbult az éle!

Sóhajtva zugott a szél is az ősök sirhalma felé:

- Ébredjétek föl még egyszer, nyugvó hős apák! Jönnek már az unokák is az utolsó nagy temetkezésre!

De még el se hangozhatott a vészmadarak vijjogása, de még el se csöndesülhetett a sóhajtó szél zugása - utánuk mennydörögte egy hatalmas szózat magyarok földjéről:

- Nem igaz! Nem igaz!

Áll még az Árpád vérrel szerzett birodalma! Élni akar még a hős apák hős ivadéka! Nézzétek! Lássátok!

És meggyújtotta ragyogó fáklyáját a Haza Nemtője!...

István vezér megindult apostoli útjára. Maga mellé vette arany-szavát, hazaszeretetét és lelke bölcsességét.

- Testvéreim! - szólott a haza gyermekeihez. - Hallgassátok meg a szavamat és tegyetek a szívetek szerint!

Azt mondom én nektek:

Tisztelet az ősi kardnak! Tisztelet az ősi vitézségnek! E kettő nélkül még ma is névtelenül, hazátlanul bolyonganánk az erdők rengetegében, kietlen pusztaságokon. Rettegve élnénk, mint üzött vadak, kik gyáván futnak meg a sujtó kelevéz elől. Tán ott sorvadnánk kínos szolgalánczon... Tán elpusztultunk volna dicstelen halállal; el se hantolva, meg se emlegetve... Kard volt az életünk, vitézség a büszkeségünk! Ez tett minket szabad hazának szabad gyermekévé! Tisztelet az ősi kardnak! Tisztelet az ősi vitézségnek!

De kérdem tőletek:

Micsoda dicsőség az: mikor a fönrepülő sas lesújt az erőtlen, félénk galambra!

Micsoda dicsőség az: mikor a szabadságnak büszke fia távol a hazától préda végett szennyezi be kardját?...

Vivjon a sas a sassal! Harcoljon a hős a hőssel! Ha győz, ha elesik: fenn marad a neve: magához méltó ellenféllel küzdött. Ámde, Árpád unokái! Hol találtok ti már magatokhoz méltó ellenséget!...

Ontottátok a vért: szereztetek hazát. - Ontottátok a vért: szereztetek hatalmat, hirnevet. - Ontsátok immár a verítéket is: jöjjön el a béke áldást hozó napja! Lássuk meg hazánknak felvirágozását!

Hajlottak szavára a nemzet jobbjai. Eloltogatták szivökben a harcot vágyó tüzet: letették a kardot és kezökbe vették a munka fegyverét. Hej! szokatlan volt az még akkor a buzogány-forgató karnak! De a magyar azt mondta: akarom! S a kimondott szónak ura is tudott lenni.

Hajnaltól napestig hulló veriték járta a fekete barázdát; estétől hajnalig gyöngyöző harmat látogatta a zöld vetést. - Termett is ott a gyöngy: rengő-ringó kalászok gyöngyszemü buzája!

A róna gazdagságát látva, felbátorodott az erdők vadona. Megszólaltak a tölgyek, a karcsú fenyűfák:

- Ide a fejszékkel! Vágjatok... vágjatok! Tudunk mi egyebet is, mint árnyékot adni!

Megszólaltak a halmok:

- Hozzátok a kapát! Hozzátok a venyigét! Tudunk mi egyebet is, mint csipkebokrokat nevelni!

Megszólaltak a kopár hegyek:

- Ide a csákánynyal! Törjetek be sziklakebleinkbe! Minden vágásnak arany, ezüst lesz a jutalma!

Munkáskezek nyomán megmozdultak a kövek:

- Épüljünk várakká! Tágas városokká! Legyen a Hazának erős védőbástyája; legyen fiainak biztos menedéke!

Folyt az áldott munka széles ez országban. Több volt a gyümölcse, mint száz véres diadalnak! S míg a férfiak, ifjak halántékáról az izzadság csorgott: nem pihent a háznak többi népe sem.

Gondos gazdasszonyok őrizték a készet; sütöttek, főztek izes étkeket. Virágzó hajadonok dalolva fonták, szőtték a kendert, a lent. Varrták, varrogatták a hófehér gyolcsot.

A fiúk, a lányok virágot ültettek; s mikorra kinyilott, koszoruba szedték: azzal ékesítették föl a vitézek sírját.

Csak az aggok mélézgettak néha a lombos hársak alján s meséltek az unokáknak elmúlt időkről, győzelmes csatákról...

Egyszer aztán megkondultak a templom harangjai is:

- Bim, bam! Bim, bam!

Pihenjete, munkáskezek:

Az Úr napja érkezett!

Hogyan! hát nem Hadurat imádják már a magyarok rejtett ligetekben, égő áldozattal!

Azt imádják! azt imádják most is, - de lelük áhitata tisztább fényben látja most a mindenség Alkotóját! Nem vérrel hódolnak többé, de szivök igazával!

Ünneplő ruhában mentek a béke falai közé. Legelől a vének, utánok az ifjak. Egyszerű imájok felhatott az égbe: áldást küldött rájuk a magyarok Istene!

Szebben, fényesebben mosolygott le a nap. Nem fődte most a felhők fekete palástja.

Nem hallatszott már a vészmadarak vijjogása, sóhajtó szél zúgása sem. Ha levélhulláskor elvándoroltak a fecskék messze napkeletre, csicseregve vitték az üzenetet:

- Aludjatok békével, ősapák! Oda nőtt már a magyarnak szive a Hazához: ezer esztendőnek a viharja se tépi ki onnan!

Nem is tépi ki azt, soha-soha, míg a világ! - -

Mert az édes Haza is tudja szeretni azokat, a kik őt szeretik!

Egri György.

A tatárjárás.

Irának akkor 1240-et. Napkelet felől sötét vihar közeledett: a tatárok rettenetes hadserege. Messze Ázsiából jött a mongol sereg, félmilliónál nagyobb számmal, a vérszomjas Batu kán vezette és a merre vonult, lángba, füstbe borult minden ország és vérével áztatta a földet minden nemzet.

A véres kardot meghordozták Magyarországon és a harangokat félreverték:

- Jön a tatár! Veszedelemben a haza! A ki magyar, a ki férfi, siessen a király táborába, Budára!

A szívet rázó kiáltás elhatott az ország minden zugába. Meghallotta azt a két Forgács-fiu is a szülei lakban.

Az idősebbik, János, a kinek menyasszonya volt, megnyergeltette paripáját és oldalára kötötte jó kardját.

- Isten veled, arám, áldjon meg az ég, édes anyám, engem szólít a haza!

Deli vitéz volt János lovag, sok tusában győzött már, karja aczél, szíve bátor... Öcscse, András, alig volt tizenhét esztendő, szelid, növendék legényke, a ki a kopja helyett még a könyveket forgatta. Mind a kettő özvegy édes anyjok szemefénye volt.

Mikor meglátta András bátyja lelkesedéstől kipirult arcát, mikor meghallotta a lova vidám nyerítését, ő is kardot vett a kezébe.

- Anyám, én is magyar vagyok, én sem maradhatok itthon.

Forgácsné könnye még jobban megeredett. De azért nem tartóztatta egyik fiát sem, tudta ő jól, hogy a hazának valamennyi fiára szüksége van most. Fejükre tette a kezét:

- Legyetek áldottak, hősi fiaim! Tartsátok eszetekben, *hogy mindig ott legyetek*, a hol a haza zászlója lobog.

A testvérek lóra ültek és a porfelleg csakhamar betakarta deli alakjokat.

Útközben találkoztak Tamás lovaggal, rokonukkal. Szépen felkantározott paripán ült és vadászok, kopók társaságában volt.

- Hova, fiuk? - kérdezte a két vitéztől.

- A király táborába... Jön a tatár!

Tamás lovag nevetett.

- Dehogy jön. Mesebeszéd az egész! Otthon ül a tatár a kemenczepadkán, esze ágában sincs kimozdulni onnan. Jertek inkább velünk vadászmulatságba! Halljátok a vadász-kürt szólását?

A Forgács fiuk megrázták a fejüket.

- Halljuk, halljuk, a csatakürt hívását. A haza zászlaja amarra lobog!

Tovább vágatott a két derék dalia, szívükben szomorúsággal, hogy rokonuk ilyen könnyelműen veszi a haza veszedelmét. Egyszer egy városba érkeztek, melynek kapujánál nemesek ácsorogtak, beszélgettek.

A leventék csodálkozva szólították meg őket:

- Hát kegyelmetek ilyen nyugodtan beszélgetnek itt, mikor nyakunkon az ellenség?

Az egyik nemes a vállát vonogatta:

- Az a király baja.

Forgács János elszörnyedve kiáltott föl:

- Átok verte meg a magyart, hogy mulat és viszálykodik, mikor a végpusztulás fenyeget mindnyájunkat?!

- Ott vannak a király kedves kunjai, - mondták a nemesek. - Menjen azokkal a tatárra.

A testvérek belevágták a sarkantyút a ló oldalába. Már az is véteknek tetszett előttük, hogy hallgatják ezt az istenkáromlást. Szívük tele volt keserüséggel. Szegény haza, mi lesz belőle? Tudták ők, mi fáj a rossz magyaroknak. IV. Béla királyunk az országba fogadta Kuten kun királyt népével egyetemben, mert a tatár, mongol csordák már elpusztították Kunországot és a ki nem menekült, felkoncizolták. A kun a magyar rokona, egy nyelvet beszélünk, illeté tehát, hogy a magyar a menekülteknek ajtót, kaput nyisson, nem is említve, hogy nemzetünk 40,000 rokon kun családdal szaporodott. A pártos főurak és nemesek azonban rossz szemmel nézték a jövevényeket, mert most már nem garázdálkodhattak kényük-kedvük szerint, a király a zendülőket a kun vitézekkel féken tarthatta. Ez fájt nekik. Ezért nem látták meg, a gyűlölet fátyolán keresztül, hogyan szaggatja a közelgő vihar a haza lobogóját és mint repes annak szárnya, segítségért esdve, a hazafiak felé.

Forgács János és András tiszta szíve azonban meg nem tántorodott. Annál gyorsabban iparkodtak ahhoz a zászlóhoz és csak attól féltek, hogy későn érkeznek. De csodálatos, napok óta nyargaltak már sikon, völgyön keresztül, de sehol sem láttak táborba tartó vitézeket. Sehol sem szólt a tárogató, nem dobogott a föld a leventék paripáinak patkójától. Bizony átok fogta meg a magyart, nem hallgatott a haza segítség kiáltására.

Egyszer szemben ment velük egy kis csapat lovag; sápadt, poros csapat. Már messziről kiáltottak:

- Vissza, vissza, itt a tatár... többen vannak a sáskahadnál, a nyiluk felhője elsötétíti az eget... meneküljtek, ha kedves az életetek!

- Az életemnél kedvesebb nekem hazám, - mondtotta Forgács János.

- És ha olyan nagy a tatársereg, annál több ok van arra, hogy mi is minél többen siessünk a király seregébe, - szólott Forgács András.

Hogy a futó lovagok szeme ki nem égett attól, hogy a lányos arcú gyermekvitéz így rájuk piritott! A menekülő csapat tova robbant és eltűnt a távolságban.

A Forgács-fiúk is sarkantyuba kapták a lovat és szélesebben száguldottak a repeső zászló felé... Este volt, mikor Budára érkeztek, s egyenesen a táborba szálltak. Kevés vitézt találtak még itt, az is, a ki volt, dárídóval, mulatsággal töltötte az időt.

Egyszer megrántotta Forgács András a lova zablóját.

- Oda nézz, Jani! - suttogta.

Egy diszes, hatalmas fapalota emelkedett a halmon. Az építmény erkélyén egy fenséges alak állott és az esti homályba nézett. Fejét meghajtva, szomorúan nézte a néptelen tábor, a gyér tábortüzeket, a csendes sikot, melyen sötétség ült, s a csillagos eget, melynek alját északon haragos vörös csik szegte be. Égő városok fénye...

- A király! - felelt halkan János lovag.

András szíve megdobbant. A magyar király! A kinek szent alakjáról annyit álmodozott, a kinek látására annyit vágyott. Szinte reszketve figyelt a király arczára és látta, mint gördül végig azon néhány öreg könyecsepp.

- A király sir, - szólt megrendülten András.

- A jobb karomat adnám ha egy könnyét letörölhetném! - mormogta elbusultan János.

- Én az életemet! - tette hozzá András csillogó szemekkel.

Szegény Béla királynak nagy oka volt arra, hogy sirjon országa állapotán. A tatár, elpusztítva Oroszországot és Lengyelországot, felgyújtott városok romjain, holttestek százezerein keresztül, feltartóztatlanul omlott hazánkba, melynek határait csak Hédervári Dénes kis serege védelmezte. A magyar derék had lassan gyülekezett, a király követei pedig, a kiket külföldi segítségért küldött, üres kézzel, vigasztalan hírrel érkeztek haza.

A király tekintete északról délnek fordult, megkísértve áthatolni a sötétségen, hogy vajjon nem látja-e még az érkező magyarság tömegeit? Sehol semmi nesz. De ime, lódobogás hallatszik és a táborba, megeresztett kantárral bevágtat egy raj lovas. Egyenesen a királyi sátor felé tartanak.

Béla király az érkezők elé siet. De a vezér láttára visszahökken. Az vérrel, sebbel van borítva.

- Hédervári, te vagy az? - kiáltotta a király.

- Én vagyok, uram, királyom.

- És sereged?

A hős szava úgy cseng, oly szomorúan, mint a halálharang.

- Az ott fekszik a vereczkei szorosban. És ha Isten csodát nem tesz, nemsokára az egész magyar nemzet a földön hever, mint a lekaszált rend.

Az Isten! A király leomlott a térdeplőre és az egész éjszakát imádkozással töltötte. Imádkozott a hazáért, a magyar nemzetért. És Isten csodát művelt. Hajnal hasadtára a budai hegyek mögül tárogató hangzott és beláthatatlan sorban ezer meg ezer kopja zászlócskája bontakozott ki a bükkös utakból. Megérkezett Kálmán herceg az alvidéki magyar sereggel. Alig ölelte keblére a király hős öcscsét, újra porfelhő közeledett Buda felé, porfelhőben vitézek ezreinek alakja: Ugrin kalocsai érsek jött zászlóaljaival, utána bevágtatott Mátyás esztergomi érsek derék serege, jöttek a megyék bandériumai... Jött, habzó izzadt paripán egy-egy követ. Az egyik azt jelentette, hogy a kun sereg, 40,000 vitéz, utban van Buda felé, a másikat a csanádi püspök küldötte, hogy nemsokára megérkezik, a harmadikat a váradi püspök, a negyediket a jászok, az ötödiket Lőrincz gróf... valamennyi azt üzenté, hogy utban van a táborba.

Hej, hogy örvendett a két Forgács-fiu lelke, mikor a haza lobogójának vig lengését látták. Ott álltak alatta és megesküdtek, hogy vagy diadallal térnek meg vele, vagy szemfödőjükké lesz az.

Isten megkönyörült a viszálykodó nemzeten és újra egyesítette. De a nemzet nem volt méltó a könyörületre. A halálos veszedelem torkában elkövette a legszörnyűbb bünt...

A tatár csordák már a pesti falakig kalandoztak s a fél ország égett. Ekkor történt, hogy Frigyes osztrák herceg, a ki csupa csufságból egy kis csapattal Budára törekedett, Vácznál meglepte a tatár előcsapatot és egy ellenséget foglyul hozott Pestre.

Az a fogoly véletlenül kun volt, a kit a tatárok arra kényszerítettek, hogy velük harcoljon. A magyarok szívében ismét föltámadt a düh a gyűlölt kunok ellen és azt mondván, hogy a kunok titokban a tatárral szövetkeztek, kardra hányták Kuten kun királyt családostul.

Negyvenezer szép kun vitéz ezalatt énekelve közelgett Buda felé. Negyvenezer viharedzette kemény lovas. Ha ezek a magyarral kezét fogva rontottak volna a tatárra!

De nem így történt. A kun sereg borzadva hallotta a hirt:

- Megölték Kutent!

- Vissza, vissza! Bosszut Kutenért!

Szörnyű polgárháború keletkezett.

A kun sereg megrohanta a budai táborba törekvő magyar csapatokat, szétverte azokat, elpusztította az útjába eső városokat és aztán asszonyostul, gyerekestül kivándorolt az országból.

- Bünbe esett nemzetünk, magunkra vontuk Isten haragját, nincs irgalom számunkra - szólt csüggedten Forgács András vitéz.

János erős hangon felelt.

- Csak a lobogóra gondoljunk, semmi másra!

Gyöngye sereggel, mindössze hatvanezer emberrel indult meg Béla király Batu kán fél-milliónyi serege ellen. A tatár visszavonult a Sajóig, s a mohi pusztán Batu kán és Béla király megütözköztek.

Mohi pusztán, haj! Nem dobban meg a szived, ha rágondolsz, hogy hatvanezer magyar véres teteme borult egykor füvedre. Futó Sajó, nem sírsz éjjelenként, ha eszedbe jut, hogy mennyi derék magyar lovag vére festette meg vizedet!

Oroszlánként harcolt Kálmán herceg reggeltől késő estig, ezrével hullott vitézeinek csapásai alatt a tatár, - de mit ér, az elesett ezer helyébe tízezer új ellenség nyomul! Az éj sötétjében az ellenség átkelt a Sajón és körülkerítette a magyar sereget. Elestek a legjobbak, elesett Ugrin érsek, halálra sebesült Kálmán herceg, - vége volt mindennek.

Magyarország elveszett.

- Bátyám, - szólt Forgács András, a ki János lovag oldalán egész nap répaként vágta a tatárt, - a haza lobogója elesett, minek tovább élni?

Forgács János kigyulladt arczczal mutatott a küzdők seregére.

- Nem veszett el! A mi az a sisakforgót látjuk, a lobogó is magasan leng!

Az a sisakforgó Béla királyé volt, a ki maroknyi csapat élén ezernyi tatártól körülfogva küzdött. Előtte vágta az utat a sebesült Kálmán herceg. Már most csak azért küzdöttek, hogy a királyt megmentse.

A két hős utat tört az ellenségben a királyhoz s csatlakoztak hozzája. A vitézek szerencsésen átvágták magukat a tatár csordákon. Ugy tetszett, a király megmenekült. A tatárlovak nem érnek a menekülő kis csapat nyomába. Egyszer kidőlt a király lova.

A két Forgács-fiu egyszerre szökött le lováról. Egyszerre mondták lihegve:

- Uram, királyom, gyorsan, ülj a lovamra!

A király megindultan nézte a két vitézt, azt a magas, deli, barna hőst, meg azt a szőke fürtös, gyermekarcú kis leventét.

- Sok szomorú óráért adtok, fiaim, kárpótlást, - szólt meghiúsultan.

- Életemet egy könnyéért! - gondolja magában András, visszaemlékezve a budai jelenetre. Aztán hangosan így szólt:

- Az én lovamra ülj, királyom, a bátyámnak menyasszonya van otthon!

János közbeszólt:

- Királyom, ő az özvegy édes anyánk kedveltje.

A király fölpattant a János lovára s a tovarohanó kis csapat még láthatta, mint dől az elmaradt vitézre a tatárság és mily drágán adja el életét a hős.

Kis idő múlva a másik lovat is lenyilazták a tatárok a király alatt. Forgács András boldogan ugrott le újra lováról, hogy a királynak följajánlja.

- Szegény édes anyád! - sóhajtott a király.

- Siess, siess királyom! - sürgette András! - Vidd, vidd, mentsd meg a haza lobogóját!

A király elnyargalt s a fiatal hős szemben fogadta az ellenséget.

* * *

Az ország elpusztult, a várak leomlottak, a városok leégtek, a népet leölte a tatár. De a király megmenekült és vele a haza tépett lobogója.

Mikor a tatárcsordák (Ázsiában lévén dolguk) kivonultak, a király visszajött és erős lélekkel föltámasztotta a nemzetet a sirból. A hegyormokat új várak koronázták, a síkon új városok, falvak fehérlettek és a földet egy jobb nemzedék szántotta, kapálta.

A tatár megint visszaözönlött, de a határon Béla király erős sereggel várta és megverte...

50,000 tatár holtteste borította a csatatért. És a haza lobogója diadalmasan repesett a légben, tisztelve, csodálva a népek millióitól.

Sebők Zsigmond.

Nagy Lajos.

Szörnyű hír érkezett 1345-ben Magyarországra, mikor a fiatal Lajos, Róbert Károly királyunk idősebbik fia uralkodott.

- Megölték Endrét, a nápolyi királyt, Lajos király öccsét és neje, Johanna királyné bérelte föl a gyilkosokat.

Éjszaka idején hamis ürügygel kicsalták hálószobájából, nyakába hurkot vetettek, megfojtották és a holttestet az erkélyről levetették.

Visegrád királyi vára gyászba borult. Erzsébet anyakirályné kezeit tördelte szivethasító gyötrelmében:

- Az én szép fiamat, az én szőke fürtös deli levente fiamat, anyai szívem örömét, bálványát megölték aranyruhas gonoszok! Hallod ezt Lajos király, hallod ezt magyar nemzet!

A fiatal király testvéri szívét is végtelen fájdalom szaggatta.

Megjelent emlékezetében a gyermek Endre, az ő örökké vidám öccse, kivel annyit futkározott Visegrád berkeiben, azután az ifju Endre, a ki a lovagi tornákon annyi babért aratott. És most! Nagy Isten!

De jaj, a gyilkosoknak! Jaj a gonosz Johannának!

Lajos király készítettett egy fekete zászlót, arra ráfestette öccse képét, aztán sisakot tett fejére, felült lovára és így szólt:

- Ez alatt a zászló alatt megyek megbosszulni drága Endre öcsémet. Nem hívok királyi parancscsal senkit alája; a ki osztozik királya bánatában, jöjjön önként.

Lajos jól ismerte magyarjait. Mint a fiától megfosztott sas, úgy repült a magyar nemzet a bosszuálló hadjáratra. És a fekete zászló alatt, fekete köntösben, néma ajakkal, de vészes haraggal szívében indult a magyar a két Szicília ellen.

Város, város után hódolt meg annak a fekete zászlónak, mely a magyar sereg élén szomorodott. A meggyilkolt Endre bús arcmása előtt térdet, fejet hajtott mindenki, a ki a bűnben részes nem volt.

Két főczinkosa volt Johannának: Tarantói Lajos herceg és Durrazói Károly herceg. Ezekkel vágyott találkozni Lajos.

Durrazói Károly Aquila előtt erős sereggel fogadta a magyar hadat. De állott volna bár a sátán seregének élén, az sem tudott volna ellentállani a bosszuálló magyar királynak és leventének.

Pár óra alatt tönkre volt verve a Durrazói serege s maga a herceg rabszijen, fogolyként állott Lajos előtt.

A király a herceget Averzába vitette, oda, a hol a rémtettet elkövették. Ott fehérlett az erkély, melyről Endre testét lehajították. A kemény vitézek, a harczedzette hősök sirtak ennek az erkélynek láttára, míg Lajos király egy imádságot mondott el testvére halála helyén... Mikor keservét kisirta, fölemelkedett és szeme villámot szórt:

- Most jön a számadás órája. Elő a gyilkossal!

A tarantói herceget előhurczolták és ugyanazon az erkélyen lefejezték, melyen ő huszadmagával tört Endre életére.

Lajos ezután Nápolynak tartott. A fekete zászló előtt rémulten menekült Johanna új férjével, Tarantói Lajossal, a tengerre és a magyar király diadalmasan bevonult a világszép városba. Valamennyi gyilkos életével fizetett Endréért, - csak éppen Johanna és Tarantói Lajos menekültek meg.

De nem sokáig. Mikor Lajos „mindkét Szicília ura” címével visszatért Magyarországra, Johanna idegen segítséggel újra bevonult Nápolyba. Ennek hírére Lajos király új hatalmas sereggel sietett Olaszországba s ez a hadjárat a fiatal király fejére borostyánt borostyánra halmozott.

Kanossza, Szomma, Averza, Nápoly egy-egy aranylevél abban a koszoruban. Kanossza bevételénél maga Lajos volt az első a falon, Averzánál egy kelevéztől megsebesült, de fegyverei mindenütt győzedelmesen villogtak.

Diadalról diadalra szállt a magyar, az ifjú király koronájának fénye besugározta egész Európát, krónikások, költők róla, bajnoki tetteiről, dicső csatáiról irtak, zengtek, de én hadd térjek ki egy olyan eseményre, mely nem a csataterén tett babért Lajos fejére.

Harsogva fut a megáradt Negro folyó szakadékos medrében. Partján áll egy csapat magyar lovag, köztük egy ragyogó alak, a hősök hőse: Lajos király. Az átjárót kutatják. Azon a helyen, a hol állanak, nagy a víz sodra, de úgy látszik, mégis ez a legmagasabb hely az átkelésre, mert a part ott szorult legjobban össze.

Tarantói Lajos, nápolyi Johanna második férje párviadalra hívta Lajos királyt, mert, üzente, ez a hadjárat a fejedelemnek személyes ügye, mérjék tehát össze őket a kardjokat személyesen.

Lajos egy darabig undorodva nézte a tarantói által küldött keztyűt, mely azt a kezet takarta, a mely részt vett Endre megfojtásában, - de aztán elfogadta.

- Gyilkossal nem illik ugyan megvívni, - mondotta vitézeinek, a kik váltig azon voltak, hogy az elvetemültet ne tisztelje meg lovagi tusával - de senki se mondja, hogy a magyar király bárkinek kardja előtt kitér.

A bajvívás helyére sietett Lajos, mikor a Negro vize föltartóztatta. A király türelmetlenül néz szét, hogy vezetőt találna, mikor észrevesz a közelben egy lovát usztató olasz fiút.

- Hé, fiam, - kiált rája a király - nem próbálnád meg, át lehet-e kelni ezen a helyen? Fejedelmi jutalomban részesülsz!

A legényke egy kissé tétovázva nézi az örvénylő hullámokat, aztán bátran beleusztat a folyóba.

A víz közepén egyszerre örvény ragadja el, mely lekapja lováról s őt magát forgatagába sodorja. Ott küzd a halálharczot a hullámokkal, melyek összecsapnak feje fölött és már-már a nedves sirba hurcolják.

De nem győzelmeskedtek még sem... A halállal küzdő fülébe egyszer egy hang hat, olyan hang, mintha az égből jönne:

- Ne félj, fiam, nem hagylak el!

A fiú, mikor a feje egy pillanatra kiemelkedik a vízből, azt látja, hogy egy lovag usztat paripáján feléje és az - mesének is szép - maga a király!

Lajos megfélemezett királyi voltárol, csak azt látta, hogy egy embertársa veszedelemben forog és a meredek partról az örvények közé ugratott.

Elszörnyedve látta ezt kiséréte. Hajh, hogy remegett a vaspánczél alatt erre a látványra a vitézek szive, rémülettől és büszkeségtől.

A király szerencsésen elér a fiuhoz s megragadja az üstökét. Ebben a pillanatban őt is lesodorják a hullámok lováról.

- Bocsásd el a fiut, urunk! - kiabálják a rémült lovagok a parton.

Lajos azonban nem bocsátja el, hanem óriási erőfeszítéssel, maga is élet-halál harcot vív, kiuszott vele a partra.

Sok nagy diadalt aratott a király, de azok közt is ez volt az egyik legdicsőbb.

Lajos idején érkezett a diadal színhelyére, a tarantóit nem találta ott. A gyáva megszökött a hős fegyvere elől.

Lajos ismét bevonult Nápolyba, a honnan Johanna megint futva futott. De hasztalan bujdosott a királynő az ég haragja elől, évek multával ugyan, de mégis elérte végzete. A bünei folytán föllázadt nép elfogta és ugyanavval a halállal végezte ki, melylyel királyi férjét megölette: megfojtotta.

Lajost pedig Rómában, a hova azért ment, hogy szent Péter templomában imádkozzék, az egész világ ünnepelte.

Lajos alatt nagygyá lett Magyarország: *három tenger mosta partjait*. Elfoglalta Moldvát, Szerbiát, Bolgárországot, kiverte a tatárt vörös Oroszországból, visszafoglalta Velenczétől Dalmáciát és fejére tette Lengyelország koronáját.

A messze multba, ha visszaszáll a magyar ember képzelete, megdöbben a nagyság e képétől. Elhatol Nagy Lajos korából hozzánk a három tenger zugása, melyek vizén magyar gályák usznak, partjain és büszke fellegvárakon magyar lobogó leng, és magyar hadiéneket zeng az Adriától a Fekete tengerig a vitézek kürtje.

Lajost a történelem *nagynak* nevezi. Meghalt 1382-ben negyven évi dicsőséges uralkodás után. Nemcsak Magyarországnak, hanem az egész világnak volt egyik legnagyobb fejedelme.

Egri György.

Hollós Mátyás.

Volt egyszer örömük a magyar gyerekeknek is! Tanuja ennek: január huszonharmadik napja, az ezernégyszáz ötvennyolczadik esztendőben. Akkor esett meg a világra szóló, nagy királyválasztás.

Az ország rendei már huszonkét nap óta tanácskoztak ős Budavárban: ki legyen méltó szent István koronájára? Sehogy sem birtak megegyezni.

Egy részük a német császár felé húzott; a másik részük a lengyel királyt áhitotta. Egyik sem kellett! - Magyarországnak magyar legyen a legelső embere!

Előállott Garai; előállott Ujlaki:

- Itt vagyok én! - Itt vagyok én!

- Hohó! nemes urak! - mondta a nemzet. - Erdőnek tölgy legyen a legmagasabb fája! Viharral daczoló, villámot megvető, izmos ágaival menedéket nyújtó tölgy!

A rendek összenéztek:

- Ki legyen hát akkor a magyarok királya?

Jött a fekete holló Prága városából... Megadta a feleletet a magyar gyerekek szíve dobbanása:

- Hozzátok haza a Hunyadi János fiát! Hozzátok haza Mátyást, a hősi gyermeket! Ő legyen a mi királyunk, a magyarok királya!

Csikorgó, nagy hideg volt; de azért egyszerre lángot lobbantott a lelkesülés gyújtó szikrája!

Mikor a Duna jegén táborozó nemesek megpillantották a pesti gyerekek piros arczát, lengő zászlóit; mikor a marcsona vitézek meghallották a kis csapat csengő kiáltását: bizony, negyvenezer magyar riadó zugása kapta szárnyra a jelszót:

- Éljen Mátyás király! Éljen Mátyás király!

A riadó zúgás felhatott a budai várba. Eljutott a tanácskozó rendek fülébe... Bezzeg, ment a dolog, mint a parancsolat! Délig megesett a király-választás. Délután, estefelé már diadalmas örömmel énekelhették a gyerekek Pest utcáin:

Mátyást mostan választotta
Magyarország királyságra;
Mert ezt adta Isten nekünk
Menyországból oltalmunkra.

Mátyás akkor még csak tizenöt esztendő volt, tehát még jóformán gyermek. Fogságban volt a cseh Podjebrádnál, a kitől hatvan ezer aranyért váltották vissza. Hogy veszi majd kezébe ez a gyöngye gyermek a kormány gyeplőjét, mikor annyi tüzes táltos huzgálja jobbra-balra, hogy az se előre, se hátra nem tud mozdulni!

Mindjárt megmutatta!

A hogy haza hozták, legelső dolga is az volt, hogy kardot fogott a kezébe és egyvégtiben három ellenséget győzött le akkor még maroknyi seregével. Lássá meg az ország, világ: nem csak a kardja, hanem a karja is aczél a vitéz magyar gyerekeknek! Akkor tétette fejére a királyi koronát. Akkor kezdte intézni az édes Haza sorsát. Országlása arany-betűkkel van megírva a történelemben. Gyönyörűség emlékezni arra az időre!

Magyar volt a szíve, magyar volt a lelke; nem csoda, hogy a hazáját s népét igazán szerette!

A szerencse szárnya magasra emelte; nem szédült meg ottan, biztosan megállott!

Nem tette őt a hatalom kevélylyé! Nem lett népének zsarnokává! Ám a zsarnokságot másoknál sem tűrte! Mikor a Haza külső ellenségeit sorra mind legyőzte, a belső ellenségeket is tüstént ránczba szedte.

Nem kis dolog volt az! A hány vár: annyi kiskirály volt az országban. Egymásnak esküdt ellenei; jobbágyoknak kinzó ostorai: méltatlan fiai az édes Hazának. - Hogy csapott szét közöttük a fekete holló!

- Egy Istene, egy hazája: egy királya legyen a magyarnak!

Hej! Hogy elbámultak zászlós nagyuraimék! Nem így gondolták ők ezt akkor, mikor gyereket választottak királynak! Játékot álmodtak ők a gyerekeknek; arany-almát édes maguknak. Most egyszerre szépecskén felkoppant az álluk. - Hanem mögöttük ám örömmiadalba tört ki az egész magyar nép:

- Köztünk van újra az Árpád vitéz karja! Ó csak a bölcsessége se maradna el mellőle!

Nem maradt el az sem. Együtt volt mind a kettő!

Mikor dicsősége mindjobban kezdett fényleni, szálldestak feléje a hizelgő dongók, a czifra pillangók:

- Adj egy kis helyecskét fényes közeledben. Egy sugárkáért napestig magasztalunk! Egy morzsácskáért alázatos szolgálid leszünk!

- Menjetek csak oda - mondta Mátyás király - a hol szolgákra van szükség! Nekem segítő társak, igaz barátok kellenek!

Jöttek hozzá kalandos vitézek, messze idegenből.

- Egy uradalomért erős oszlopai leszünk országodnak!

- Nagyon jól van, aranyos vitézeim! Hanem előbb mérjük össze a kardot; hadd látom, hogy érdemesek vagytok-e a zsoldra?

Tudta Mátyás, hogy nem piaczon árulják az igaz vitézséget; tudta, hogy szerényen elvonulva él az igazi nagyság; maga indult el, azt magához emelni. Mig hivei tán jókedvvel mulatoztak Visegrádon, Budavárban: ő azalatt beutazta az országot. És lám! nem hiába tett ő hollót a czimerébe: egyszeribe észrevette a csillogó aranyat! egyszeribe észrevette a dicsőt, a nemest - és vitte magával. - Ott hadd lángoljanak a Haza oltárán! Legyenek neveikből tündöklő csillagok!

De így meglátta azt is, a mit mint király, sohasem láthatott volna meg. Meglátta az árnyékot: az elhagyatottak nyomorúságát. Ámde, a mit ilyenkor meglátott Mátyás, a diák: bizony, megorvosolta Mátyás, a király!

Nézzétek csak, mit csinál Gömörben! Mikor a széles kedvű földesurakkal jó sort kapáltat lefelé a hegyről, ő maga megy elől a példaadással. S mikor a dolog már több a kettőnél - jobbra-balra dülnek a muszáj-munkások - hozzájuk fordul és azt mondja nekik:

- Tanuljátok meg tisztelni a földmivelőket! Mert az ő veritékük termi asztaltokra a dús lakomákat.

Nézzétek csak! hogy bukik el keze sulya alatt a hűtelen sáfár, a ki meglopta az ország kincseit, hogy hiu pöffeszkedésében arany-csészákon sétálhasson végig az utcán... Pedig csak annyit irt neki, hogy: „Itt járt Mátyás király... Láttam arany-csészán járni a kamarást.”

És nézzétek! hogy emeli báni méltóságra az egyszerű molnárlegényt, mikor a hadverő Kinizsi Pált ismeri föl benne!

Hej! Ha láttátok volna, mit tudott akkor a világ legelső katonája! Hej! Ha láttátok volna a Hunyadi Mátyás fekete seregét! Rohant az, mint a szélvész; lesújtott az, mint a villám: nem állhatott meg az előtt semmiféle ellenség! Nem is aratott még soha több dicsőséget a magyar vitézség; nem is volt még soha nagyobb becsülete a magyar névnek, mint az alatt az idő alatt, a meddig a Mátyás uralkodása tartott!

De nemcsak a kardot tudta villogtatni a hollós király! Értette azt is: hogyan kell másképen is nagygyá tenni a nemzetet!

Az előtt, ha szóltak, így szólottak rólunk:

Van tűzvérű paripája,
Párducz-Kaczagánya:
Kardforgató a magyar, de:
Nincsen tudománya;

No, megmutatta Mátyás, hogy ott is ember tud lenni a magyar a talpán! Ha száz kovácsa ezer kardot pöngetett ki nehéz kalapácsával: száz diákja meg ezer könyvet irt meg könnyű pennájával! - S ha a magyar vitéz megtudott felelni kardjával a világ vitézének: bizony, a magyar tudós is meg tudott felelni tudományával a világ tudósának!

Vitézségét megcsodálták, bölcsességét megbámulták.

De a miért a magyar nép olyan nagyon megszerette - soha el nem felejtette: mégis csak az ő egyenes, igazságos, nagy lelke volt!

Ma is él a mondás:

Meghalt Mátyás király - oda az igazság!

Egri György.

Török világ és magyar vitézség.

Ha elég volna a jóság egy magában nemzetek boldogítására, úgy Magyarország paradicsommá alakult volna át II. Ulászló királya alatt. Ez annyira jó volt, hogy bármit is kértek tőle, mindenre ráhagyta:

- Dobzse! dobzse! (Jól van! nagyon jól van!)

Ez a gyöngeséggel párosuló jóság rövid huszonöt esztendő alatt tönkre is tette az országot. A hizelgő udvari emberek és a kapzsi országnagyok kiszívták, kiszípolyozták, de úgy, hogy még a király is koldusbotra jutott és a koronán kívül semmit sem hagyhatott kiskoru fiára. Pedig a magyar koronát éppen akkor nagy veszedelem fenyegette egy Ázsiából jött rokonnép, a török képében. Ennek valamelyik uralkodója kimondotta, hogy valamint csak egy Isten van az égben, ezentul csupán egy uralkodó legyen a földön és a kik utána következtek, rajta voltak, hogy az ige megvalósuljon. Magyarország és igazságos Mátyás király vitézi karja egy ideig utját állották e szándék megvalósulásának, de a kik Hunyadi János fiának örökébe léptek, pipogyák voltak és nem tudták megvédelmezni honukat. A mohácsi sikon volt a döntő csata, mely elveszett a magyarok számára, az igaz, hogy tizszerte nagyobb erő ellenében, de ezentul mintegy százhatvan esztendeig a török volt ura a magyar földnek.

Haragos testvér volt. Megkínálta egykor a magyar nemzetet szövetségével, hogy egyesült erővel hódítsák meg Európát, de a magyar nem állott az alkura és most boszut állott a mohamedán hitű török a keresztény vallásu Magyarországon. Pusztította, kifosztotta, rabszija füzte népét és elhódította tőle legszebb tartományait és legerősebb városait. Hozzájárult még mint legnagyobb csapás, hogy a magyar sem értett egyet, hanem pártra szakadt. Az egyik nemzeti királyt akart, a másik pedig abban látta üdvét, ha az idegen Habsburg ház oltalmába adja magát. S mialatt a kettő véres csatákat vívott, hogy meggyőzze egymást kölcsönösen igazságáról, a harmadik, a török, könnyű szerrel férközött mindig beljebb és beljebb az ország szívéhez, míg végre el is foglalta ős Budavárát.

De azért ne higgye senki, hogy a magyar összetett kézzel nézte sorsának balra fordulását. Mindig akadtak fenkölt lelkű és hős férfiai, a kik példát adtak arra, hogyan kell harcolni, küzdeni a hazáért és ha szükség, meg is halni érte? Ilyenek voltak *Losonczy* István, Temesvár védője, *Jurisics* Miklós Kőszeg várának parancsnoka és valamennyi közül a legtündöklőbb csillag a magyar vitézség egén: *Zrinyi* Miklós.

Az övé volt Szigetvár, egy kis erősség a róna közepén, a melyet földsánczok védelmeztek csak a portyázó basák támadásai ellen. De ez az apró fészek félelmetes hirre vergődött a törökök szemében, mióta *Zrinyi* Miklós volt a parancsnoka. Annyi fájó sebet ütött rajtok, hogy végre elhatározták megvétele, kerüljön bár tengernyi vérbe és veszteségbe.

Maga Szolimán szultán indult kétszázezernyi serege élén ostromára. Azt remélte, hogy fenyegetéssel, ráijesztéssel vagy csábító ígérettel megadásra bírja majd *Zrinyit*. Megkínálta Horvátország koronájával, ha kinyitja előtte a vár kapuit, de a hős vezér azt üzenté vissza, hogy tiz koronáért sem szegi meg a királyának fogadott hűséget. Ekkor azt izente neki a szultán, hogy kő sem marad a kövön, ha tovább is daczolni mer vele, de *Zrinyi* ettől sem ijedt meg. „S ha földig lerontod is váramat - ezt irta vissza a szultánnak - még is megmarad majd egy kő, a mely az utókornak hirdeti, hogy a magyar nem született rabszolgaságra!” Még egy utolsó kísérletet tett Szolimán: egy véres ütközetben elfogta *Zrinyinek* legidősebb fiát és a vár alá vitette, hogy felkiáltson a sánczok mögött álló apjának: „Ments meg jó apám a kinos haláltól, mert a szultán megesküdött, hogy lefejeztet, ha fel nem adod nyomban a várat!” De a *Zrinyivér* nem hallgatott a parancsszóra, hanem a szájába adott szavak helyett ezeket kiáltotta

oda apjának: „Ne törődjél velem, jó apám, hanem gondolj inkább Brutusra, a ki két fiát áldozta fel a honnak.” És Zrinyi Miklós vissza üzent a szultánnak:

- Ha egész nemzetségemet ki is irtják előttem, még akkor sem adom fel Sziget várát!

Hetekig tartott az ostrom és huszonötezer török fizette meg életével uralkodójának makacskodását, de Zrinyi Miklós még sem adta meg magát. Kifogyott az élelem a várban, puska- és puskapor sem volt többé, romban heverték az erődítések, kétezeröttszáz emberéből már csak háromszáz volt életben, de a vár egyetlen megmaradt tornyának ormán még mindig diadalmasan lobogott a magyar zászló. Az agg szultán nem viselhette el ezt a megaláztatást és belehalt szégyenében, hogy ilyen hitvány földtúrás ellen áll és daczol az ő világhódító hatalmával. Vezetői eltitkolták halálát és az uralkodó holttestét teljes fejedelmi díszben ültették trónra, hogy a sereg azt higgye, hogy még mindig ő parancsol. Végre, mikor már elfogyott minden remény, utolsó kirohanásra készült Sziget hőslélekű ura. Mint a tüzes villámsugár, úgy csapott le a törökök közé, halálra vágva, a kit talált és utat csinálva maga előtt. Vitéz társai pedig mindenütt nyomában.

Ott estek el az utolsó száz emberig. Még a vad indulatu török is megihletődött ennyi hősi önfeláldozáson és elküldte Zrinyi fejét Salm Miklósnak, a német seregek vezérének, e sorok kíséretében: „Fogadd jó indulataim zálogául legvakmerőbb vezértek fejét, melyre ezentúl is nagy szükségtek volna. A testét eltemettettem, mert szégyen gyalázat lenne, ha ily bátor férfiú holttesteme a fenyéren porladozna: az ég madarainak ételül.”

Ugyanaz a Salm Miklós heteken keresztül hallgatta nagy serege élén az ágyuk dörejét, mely jelezte, hogy Szigetvár körül élethalál harc folyik, de meg sem mozdult. Mert német volt a lelke és a szíve: irigységgel nézte Zrinyi vitézségét már előbb is és nem bánta elpusztulását.

Intő lecke volt ez a magyarnak, hogy ne bizzék a német segítségében, ne várjon kegyelmet a töröktől sem, de bizzék a saját fegyverében és a saját vitézségében.

Tábori Róbert.

Bocskay István, a hajdú-király.

Hallottátok már talán annak a vadásznak a történetét, a kinek kezében szétrepedt a puska csöve és egyszerre csak hatalmas oroszlánál találja magát szemben. Megfordul, hogy elmeneküljön és - óriási kigyót pillant meg. Válogathat már most a halálnemek között...

Ilyen volt Magyarország helyzete abban az időben, mikor keletről a török, nyugatról a német biztatta nyájasan: Ne félj, nem esik rajtad nagyobb baj, csak megeszlek! Akkor támadt az a közmondás: A pogány az ingünket akarja, a német a bőrünket.

Rudolf király ült Magyarország trónján, de soha életében nem látta ezt az országot. Prágában székelte és legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy mi történik alattvalóival. Mert ő éjjel a csillagokat vizsgálta és nappal azon törte a fejét, hogyan lehetne ólomból aranyat csinálni. A minnek az volt a következménye, hogy a sok aranya mind ólommá változott, az országból pedig folyton elcsipkedtek kisebb-nagyobb darabokat.

Egy Básta nevű generálisra bízta Magyarországot. Mintha csak a farkast tette volna meg nyájörzővé! Ez a dobosból fölcseperedett tábornok gyűlölte a magyarokat és megesküdü, hogy kiirtja belőlük a szabadságszeretetet. A mi csak úgy volt lehetséges, hogy egyenkint megöli őket.

Básta habozás nélkül látott ehhez a rémes munkához. Szatmárban és Szabolcsban két hét alatt kétszáz községet égetett föl, Nagy-Károlyban összeszedte a hetven éven túl levő aggokat és eke elé fogatta őket. Egy nagy területet szántatott fel velük és elnevezte a császár rétjének. Beültette fákkal és minden fáról egy ember holtteste lógott alá. Ez volt a Básta gyümölcsös kertje.

... A vadász, mikor előtte az oroszlán, mögötte a kigyó, behunyja a két szemét és megadással várja a halált, mert hisz pusztá ökölrel csak nem harcolhat a két fenevad ellen? A magyar ember pedig, mikor a pogány és a pogánynál is pogányabb Básta fojtogatták, egyszerre csak óriási erőt érzett magában és pusztá ökölrel, fegyver nélkül vette föl a harcot.

*

Ott, a hol a Zagyva folyam szűk mederbe szorítva kanyarodik végig a hullámozó vetésekkel teljes-teli alföldön, lakott pár század óta s lakik most is a kúnok és a jászok vitéz nemzetsége. Szent László királyunk telepítette őket ide és ámbár beleolvadtak a magyar nemzet testébe, mindig különben tartották magukat a többinél és mindig megőrizték önállóságukat. Innen kerekedtek fel mindenha Magyarország függetlenségi harczainak legvitézebb bajnokai. Nem hiába őrzik most is Lehel vezér kürtjét, a melyről az a monda járja, hogy csak akkor szólal meg, mikor nagy veszedelem fenyegeti az országot. Pedig halálosabb veszedelem sohasem fenyegette, mint Básta idejében.

A kúnok és a jászok kapitánya abban az időben Bocskay István volt. Összegyűjtötte az ország minden részéből a törökök, valamint a németek elől menekülőket és megalapította az ő segítségükkel a független Hajduországot, a mely nem hódolt meg soha a császárnak, nem fizetett soha sarcot a törököknek, nem ismerte el urának még az erdélyi fejedelmet sem, hanem a saját zászlója alatt küzdött minden zsarnok ellen. Hiába egyesült ellene több ízben a német és a török, hogy megfékezze a féktelen népet, nem lehetett vele birni. Minden ember harczos volt ott és ha beszorították a mocsarak közé, földvárak mögül intézte a halálos csapásokat a támadó ellenségre. Thököly Imre hadának zömét a hajdúk alkották és a Rákóczi-féle szabadságharcokban is övék volt az elsőség.

A pöffeszkedő Básta a következő levelet menesztette Bocskaihoz és a hajdú nép tanácsához:

„Ti vakondok, földet túró jobbágyok és megszökött rabszolgák! Nem vettelek benneteket eddig észre, mert tekintetem a nap felé volt irányítva és nem láthattam meg a lábam előtt nyüzsgő hangyákat. De most hallom, hogy elég vakmerők voltatok országot alkotni és királyt választani. Egy hetet adok nektek meggondolásra. Ha egy hét múlva lándzsahegyen eléem nem hozzatok annak a rabszolgának a fejét, a kit ti hajdú-királynak csúfoltok, rátok török. Nem karddal, nem is ágyúval, hanem csak ásóval. Jó lesz az is, hogy kiszedjem a vakondokokat a föld mélyéből és megássam sírokat a mocsár szélén.”

A mely gögös üzenetre Bocskay István így válaszolt:

„A hajdani ezreddobosnak, Magyarország hóhéréjének, Básta generálisnak! Az igaz, hogy mi vakondokok volnánk, de megbotlott már nem egy, a ki magasan hordta az orrát, a mi földtúrásunkban. Az ásót csak hozd el magaddal; mert jó lesz pribékjeid számára sírt ásni. Hódolni pedig nem fogunk előtted, mert ökreinkben is több a vitézség, mint benned és hadadban.

Stefanus Bocskay, rex.”

- Kiszedem én méregfogát ennek a kigyónak! - fogadta fel iszonyu haraggal Básta, mikor ezt a levelet elolvasta és nyomban utnak indította összes seregét Hajdúország ellen.

Egy napi járásra jutott el a belsejébe, a nélkül, hogy ellenállásra talált volna. Már ujjongott arra a gondolatra, hogy pusztá megjelenése is megfélemlítette Bocskayt és nem is mer gondolni ellenállásra.

A hajdani ezreddobos sátrában ült s üritgette a kupákat, mikor egyszerre csak belép egy ezredese és színéből kikelve jelenti, hogy közeledik az ellenség. Sűrű porfelhő előzi meg jöttét és nagyon sokan lehetnek, mert pokoli üvöltés előzte meg messziről érkezésüket!

A táborban megszólalt a riadó és Básta sorba járta embereit, hogy biztassa őket. Itt van az ő huszonnégy ágyuja és ha azzal belelő a felhőbe, úgy szétpukkad az, mint valami felfújt hólyag, ha belé szurnak.

Volt az emberei közt egy stiriai vadász, híres arról, hogy éles a tekintete, mint a sasé és fél-mérföldnyire megismeri a vadat. Ezt bizta meg, nézze meg jól, ki jön vele szemben: ember-e, vagy ördög fia?

A vadász belé nézett a sötét felhőbe, hogy csaknem kidülledt a két szeme és egyszerre csak rémülten kiáltott fel:

- Nem ember az, sem pedig ördög fia, hanem annál is rosszabb: egy csorda ökör jön velünk szemben.

A sötét felhőben hirtelen világosság támadt és vérvörös fény áradt szét. Lángolt a felhő és már csak néhány száz lépésnyire volt Básta hadától. S a következő perczben már ott volt az ágyuk előtt. Kétezer szilaj, neki vadult ökör. Szarvuk közé égő rözse-kévéket kötöttek. Rosszabb ez a fergetegnél, a sujtó villámnál és a paskoló jégesőnél.

Keresztülszáguldott Básta hadain, pozdorjává tört össze mindent, a mi útjában állott és alaktalan tömeggé zuzta össze és gázolta el a harczedzett ezredeket.

Básta elfutott, mint a ki lelkét elvesztette. Az a gondolat, hogy nemcsak megsemmisítették seregét, de csuffá is tették azzal, hogy nem is vitézeket küldtek ellene, hanem csak lelketlen barmokat, úgy elkeserítette, hogy sárgaságba esett. A meggyülemlett epe előntötte arczát.

Hanem ezzel még nem volt vége kinszenvedésének. A mint egy napi járóföldre megállapodott és összeszedte szétszúllott hadát, ott termett előtte Bocskay ötezer lovas hajdu élén és csak most érezte meg igazán, mi a különbség - az ökörszarv, meg a vitézi kard között.

Tíz nap alatt ugyanannyi ütközetben verte meg Bocskay Bástát és a többi német tábornokot. S egy hónap múlva ki volt irtva a kigyók hada az országból, Dévényben és a morva határon háromszinű zászlókat lengetett a szél, a melyekre ez volt írva: Szabadság.

A másik ellenfél, az oroszánlelkű török, még ő is gondolkozóba esett és jónak látta egyezkedni. Megkínálta Bocskay Istvánt Magyarország koronájával és Erdély trónjával, ha szövetségesül szerződik hozzá. De a hajdu- király is úgy gondolkozott, mint egykor Zrinyi Miklós: azt hitte, hogy az ő népének még a legnagyobb szenvedések árán is meg kell maradnia a nyugatról jövő műveltség, valamint a keresztény hit hívének és nem fogadta el a mohamedán török fegyverszövetségét. A míg ő élt és uralkodott, addig sem török, sem német nem diktált törvényt Magyarországnak.

A nemzeti gyász százhatvan évig tartó éjszakájában ő volt a legragyogóbb csillag, a kinek nyomában indultak később is mindazok, a kik a megváltást keresték a szegény és nyomor- gatott haza számára.

Tábori Róbert.

Zrinyi Ilona és II. Rákóczi Ferencz.

A hőslelkü anya és hős fia.

Hadd beszéljek nektek Zrinyi Ilonáról, Zrinyi Ilonának nemes és nagy fiáról, Rákóczi Ferenczről.

Szomorú ez a történet, s mégis, mikor a magyar ember hallgatja, s mikor a magyar ember elmondja: Isten tudja, miért, úgy dobog a szíve, úgy lángol az arcza. Imádság buzog fel szívében a Mindenhatóhoz:

- Én Istenem, te megáldottad ezt a kicsiny nemzetet nagy fiakkal, hős lelkel leányokkal. Áldassék érette a te neved!

Imhol kezdem, hallgassatok reám!

*

Budavárát 1686-ban foglalták vissza a töröktől. Abban a várat ostromló seregben igen számos magyar vitéz volt, akadtak messze nyugati országokból összesereglett harcosok is, de mert a császári sereg zászlói alatt küzdöttek mindannyian, a bécsi urak magukénak tekintették a győzelmet. S ilyenformán gondolkoztak:

- Te gyámoltalan Magyarország, ime kivertem a törököt, visszaszereztem a fővárost neked: most már légy engedelmes szolgám. Ne emlegedj mindig azt, hogy te szabad, független ország vagy; lásd, a bécsi hatalmas urak tudnak parancsolni, neked nem lesz egyéb dolgod, mint engedelmeskedni. Magyarországot szépen beleolvasztjuk Ausztriába, aztán lassankint megunjátok a magyar nyelvet, elfelejtitek, hogy milyen veszedő, verekedő természetű őseitek voltak... akkor te, jámbor ország, szörnyen boldog leszel.

Csak hogy a magyar nemzet nem született arra, hogy szabadság nélkül éljen, hogy őseit megtagadja. Oroszlán volt a nemzet és járomba fogni nem lehetett.

A bécsi nagy urak zsarnokságát elszenvetni nem tudta, a dicsőséges multat elfeledni nem akarta: mikor már csordultig volt a szenvedés pohara, előállott egy *Thököli Imre* nevű lelkes magyar főnemes, kardot rántott, ezren meg ezren gyűltek zászlója alá és harcolt a nemzet szabadságáért, függetlenségéért.

Ennek a Thököli Imrének volt a felesége *Zrinyi Ilona*. Azoknak a Zrinyieknek a családjából származott, kik századokon át félelme voltak a törököknek. Szívébe Isten keze oltotta a hősiességet és a haza iránt való mindenható szeretetet.

Apját, a híres, nevezetes *Zrinyi Pétert*, a ki kardot akart fogni a bécsi kormány zsarnoksága ellen, a bécsi urak törvény ellenére, idegen földön halálra ítélték, mint lázadót, testvéröccsét pedig elfogták és husz évig börtönben sinylődött szegény, miglen elméje megháborodott.

No hát, a ki ilyen családból származott, annak nem volt szabad hétköznapi, gyenge nőnek lennie.

Zrinyi Ilona hős férjét buzdította a harcra, sőt ő maga is három évig védte erős Munkács várát a császári sereg ellenében.

Nem látott még ilyen csodát a világ.

A császári generális tajtékzott mérgében, a bécsi urak szégyenkeztek, mert im, egy gyöngé asszony büszke kővárának kapuját sem kérő, sem fenyegető szóra, sem ágyuk bömbölésére meg nem adja. Thököli Imre felesége nem kér és nem fogad el kegyelmet Béctől.

Férjének hazája, szabadságának és mérhetetlen jósa Istenének a gondolata ad neki erőt.

De jaj, győz a tulerő. Thököli szerencsésének leáldozik a napja, a török rabláncot tesz kezére-lábára és Törökországba hurcolják...

Csak Munkács vára áll még. Csak a hőslélkü Zrinyi Ilona daczol még a magyar szabadság ellenségeivel.

De áruló akad... a sziklavár német kézre jut, Zrinyi Ilonának két gyermekével: Juliannával és Ferenczcel Bécsbe kell mennie. Bécs úgy lehet, sirja lesz a magyar felkelő vezér feleségének; Bécsben őt meg fogják alázni, de szívét meg nem törik, alázatos könnyörgést szívéből ki nem csikarnak.

Milyen mérhetetlen nagy csapás sujtotta az erőslélkü nőt! Férje Törökországban bujdosó rab, ő maga Bécs egy sötét, komor kolostorában rab; anyai kebeléről elszakították előbb fiát, a tizesztendő Rákóczi Ferenczet, majd forrón szeretett leánykáját. Ferenczet elvitték Csehországba, beadták egy kolostor iskolájába, s megparancsolták a tudós jezsuita-atyáknak, hogy neveljék ott *németnek*, utáltassák meg vele hazáját, nemzetét, mert veszedelmes családból származott, s ha magyar marad szíve vérenek csak egy árva cseppje is: fölkelő vezér támad majdan belőle, mint a minő mostoha apja, Thököli Imre volt, s mint a milyen anyja: Zrinyi Ilona...

Ó, ha én festeni tudnám Zrinyi Ilonának, s a gyermek Rákóczinak mélységes mély fájdalmát, napról-napra megújuló kínját; ha elmondanám a bucsunak szívettépő pillanatát, midőn úgy váltak el egymástól, hogy soha többé ne találkozzanak: ti mind sirnátok... és én veletek együtt sírnék...

Szomorú történet.

Zrinyi Ilona bucsuszavai ezek voltak:

- Ferkóm, lelkem, ha tőlem elszakitanak is, veled marad az árvák Istene. Ne feledd el soha, hogy téged Rákóczi Ferencznek hívnak, hogy a te hazád Magyarország, s hogy neked a te szegény, édes hazádat a nyomorúságban még százszor inkább kell szeretned.

Elfelejtette-e Rákóczi Ferencz anyja szavait?

Nem felejtette el! Az volt neki a mindennapi imádsága, az volt neki az éltető napsugara. A jámbor atyák nem sejtették, hogy mi lappang a magyar ifju szívében. Csak akkor döbbsentek meg, midőn egyszer az ifju Magyarország térképén *Munkács*-ot meglátva... zokogott.

- Miért sírsz fiam? - kérde az egyik atya.

Rákóczi Ferencz így felelt:

- Lehetetlen oly hamar feledni...

Mikor férfiuvá serdült, Magyarországra visszatérve látta saját szemeivel a leirhatatlan nyomorúságot a zsoldos katonák égbekiáltó garázdálkodásait; hallotta a kétségbeesés jaját:

- Rákóczi Ferencz, szabadíts meg minket! Bontsd ki a szabadság zászlóját, vezess kinzóink ellen a csatába. Reád néz az ország... Lásd, Thököli bujdosó, édes anyád száműzött, hazád rab... Hadd lobogjon a szabadság lobogója, hadd hulljon a vér, minden cseppje megszenteli a haza földjét.

És Rákóczi Ferencz nem gondolt arra, hogy e harczban ő mindenét elvesztheti, hogy ő is nyomorult száműzötté lehet, hogy elszakíthatják majdan őt is családjától, mint imádott anyját... Kitűzte a lobogót, vezette a nemzetet...

Mikor ezt a hirt meghallotta a Kis Ázsia Nikomédia vidékén anyja, Zrinyi Ilona, ő milyen édes könnyeket hullatott, milyen nemes büszkeséggel mondotta az ő édes urának, Thököli Imrének:

- Nem fajult el az én fiam! Imre, lásd... lásd... nem ölhatték meg a szivét...

Minő izgalmas, diadalmas évek voltak azok, hogy dicsőítette a haza Rákóczi Ferenczet!

A híres ónodi gyűlésen megkínálták őt a magyar koronával.

Ha Rákóczi Ferencz nem szeretete volna jobban hazáját, mint önmagát, két kézzel nyult volna a korona után, de ő nem a koronáért harczolt, előtte mindig szent volt, mint minden magyar előtt, a koronás király... Visszautasította hát a koronát és kész volt letenni a diadalmas fegyvert, ha megadják hazájának függetlenségét, nemzetének a szabadságot.

Milyen tiszta, nemes jellem valál te, Rákóczi Ferencz! Liliomnál tisztább, aranynál neme-
sebb...

S hogy aztán mi történt?... kérdezitek tőlem.

Nem az igazság győzött, a nemzetnek tovább kellett szenvednie még... később jött csak az igazi megváltás.

1711-ben, ó jegyezzétek jól meg ezt az évet, földönfutóként elmenekült hazájából. Magyarország leggazdagabb főura, Magyar és Erdélyország vezérlő fejedelme, a birodalmi herczeg - koldussá lett. Feláldozta mindenét, vagyonát, családi boldogságát, szive minden gyönyörűségét a *hazáért*.

Idegen földön, a törökországi Rodostóban halt meg.

És eltemették édes anyja mellé a konstantinápolyi, pérai kolostor kápolnájában. Anya és fiú a sirban találkoztak. A nemes hamvak legalább elvegyülhettek...

Hiszen olyan nagyon szerették egymást.

Szent emlékké lett a hőslélek anyja, s a dicső fiu késő utódok szívében; a haza földjéből kisarjadt két fenséges virág, ennek a virágnak örök időre szóló illata: *önzetlen hazaszeretet*.

Magyar leányok, dobogjon a szívetek büszkén, ha ezt a nevet halljátok: *Zrinyi Ilona*.

Magyar fiuk, ha nemes és nagy szív példáján akartok lelkesülni, elég ez az egy név: *II Rákóczi Ferencz*.

Gaal Mózes.

Szabadságharcunk.

Ha valaki a bűvös cipőkről beszél, a melyeket ha fölhuzott az ember, hát tengereket léphetett keresztül: azt mondják, mese. Ha beszélni kezdünk a tündér királyfiról, a ki foggal született s nyolcnapos korában már óriásokkal hadakozott: arra is csak azt mondják, hogy mese.

Néha pedig az ilyen csudás dolog mégis megtörténik.

Van a mi ezredéves történetünkben is egy olyan idődarabka, a melyről, ha beszél az ember, úgy hangzik, mintha mesélne a tengerlépő cipőkről és a foggal született tündérről. Másfél-esztendőnyi idődarabka ez; az a neve, hogy: *magyar szabadságharc*.

Akkortáiban, a mi nagyapáink ifjúságának idejében két nagy részből állott a magyar nemzet. Az egyik részt úgy hívták, hogy a *nemesek*, a másik részt meg így: *parasztok*. A nemes nem fizetett adót, de szép sujtásos ruhában járhatott, nem kellett katonáskodnia, lehetett szolgabíró, viczispán, követ az országgyűlésen, sőt még királyi helytartó is, úr volt mindenképen; a paraszt ellenben fizetett adót; ha dolgozott, a nemes ember parancsolatja szerint dolgozott, elfogták katonának kötéllel s nem lehetett belőle semmi más, csak mindig paraszt.

Sok igaz embernek a szive vérzett ezen az igazságtalanságon. Ilyen volt első sorban *Kossuth Lajos*, a ki már 1830-ban Zemplénnvármegyének közgyűlésén nem szünt meg kérni a nemes urakat, hogy jóságos lélekkel bánjanak a szegény paraszttal, hiszen azok is igaz magyar emberek s ha nehéz háborus idők jönnek, bizony szükség van az ő erős karjaikra.

Ebben az időtáiban a nemes uraknak is panaszos volt az állapotjuk. Ferdinánd király künn lakott Bécsben, az osztrák urak közt, hát az osztrák urak tanácsa szerint cselekedett s az osztrák urakat bizta meg Magyarország kormányzásával. Ezek azután nekiestek az országnak, kifosztották minden jövedelméből és koldussá tették. Kincseinket elvitték Ausztriába, legény fiainkat pedig messze Tاليánországba, idegen földért hullatni vérüket. Ekkor emelkedett ki az ismeretlenségből egy huszárkapitány s azt kiáltotta a nemzetnek: ébredj, nem látod mi történik veled. Ez volt: gróf *Széchenyi István*.

A két ember: a gazdag gróf *Széchenyi* és a szegény zempléni ügyvéd: *Kossuth*, megmozdították a nemzetet, a mely megindult, mint a mesebeli ember, a boldogulás felé. *Széchenyi* ruhát akart ráadni, hogy meg ne fázzék a zivatarban és így szólt: előre! *Kossuth* ellenben a kezébe adott egy meggyújtott fáklyát, annak a lángja messze tájékat bevilágított s adott neki tengerlépő cipőket és így szólt: *jer utánam!*

1848. márcz. 15-én Pozsonyból, a hol a magyar országgyűlés tanácskozott, egy küldöttség indult Bécsbe a királyhoz. A küldöttséget *István nádor*, a király helytartója vezette s mellette voltak *Kossuth*, *Széchenyi* és még többen. A küldöttség *Kossuth* indítványára azt akarta kérni a királytól, hogy az országba ne küldjön ez után idegen embereket kormányozni, hanem csak magyarokat, a kiket kinevez minisztereknek s a kiket mi idehaza számadásra, felelősségre szólíthatunk. Ugyanaz nap Pestre eljutott a hire annak, hogy Bécsben kitört a forradalom s a beteg király megijedve a szemekben lobogó tüztől, bezárkózott bécsi várába a tanácsosaival meg a rokonságával és onnan ki nem mozdult. Ekkor, - jól jegyezzétek meg ezt a napot - márczius 15-én a magyar ifjúság itt, Pesten, azt gondolta, hogy azért vagyunk emberek, hogy szeressük egymást, szabadok legyünk s a jókban egyenlően osztozó testvérek! Ez az igazság. És erre a gondolatra nemes és nem nemes emberek megjelentek Pest utcáin s nemzeti színű kokárdát tűztek a mellükre. Sok ezren voltak. Az eső szakadt, de az arczokról nem moshatta le a lelkesedést. Egy költő, *Vörösmarty Mihály* azt mondta: *magyarok* akarunk lenni! és a sok ezer nép énekelte az ő dalát: Hazádnak rendületlenül!... Egy másik író, *Vasváry Pál*, oda

kiáltotta a népnek: *szabadok* akarunk lenni és egyenlők! A harmadik - él még most is, a neve *Jókai Mór*, - ő pedig azt kiáltotta: *testvérek* leszünk!

Hogy égett már ekkor minden arc, hogy dobogtak a szívek és hogy ölelték át egymást az emberek testvéri szeretetben! De a nagy elhatározás még hiányzott. Ekkor *Petőfi Sándor*, a ki úgy tűnt föl lángeszével a magyarnak, mint egy égő tűzcsillag, a nép elé állott és elszavalta az ő legujabb költeményét, a *Nemzeti dal*-t, a mely így kezdődik:

Talpra magyar, hi a haza,
Itt az idő most vagy soha,
Rabok leszünk vagy szabadok,
Ez a kérdés, válasszatok.
A magyarok Istenére esküszünk,
Esküszünk:
Rabok többé nem leszünk!

A sok ezernyi ember az mint a vihar, zúgta utána a nagy fogadalmat: esküszünk: rabok többé nem leszünk!

Széchenyi ruhát adott a mesebeli emberre: a nemzetre, - Kossuth fölhozta lábára a tengerlépő czipőket, a márczius 15-iki ifjuság pedig szárnyakat adott neki, hogy még jobban halad-hasson! És haladt is. A merre ment, rózsák termettek a nyomában: a szabadság és testvériség illatos rózsái s a szabadságharcz vérrózsái.

Ott fönn Kossuth, Széchenyi és társai fölkeresték a várába szorult királyt, körülötte a sápadt, reszkető urakat és eléjük terjesztették: mit kíván a magyar nemzet?

- Mindent megadunk! - válaszolták, - csak Kossuth Lajos menjen a lázadó bécsi néphez és csöndesítse le.

Az előtt ezer meg ezer katona szuronyokkal rohant Bécs város forradalmi népére, puskák ropogtak ágyúk szórtak rá gyilkos golyókat, de a forradalmi nép eltakarta vérző sebeit, állott rendületlenül, elszántan és egyre szaporodtak a szabadság harcosai. Végre a katonák elszaladtak. És ekkor a felbőszült nép elé oda ment egy ember, fekete magyar ruhában, fődetlen fővel és pusztá kézzel. Nem volt semmi más erőssége, semmi más védelme, csak a nagy szíve és a nagy igazsága. Azt mondta:

- Embertársaim, a király visszaadja a magyarnak az alkotmányát, visszamegyek hozzá, hogy adja meg nektek is. Csöndesüljete le és ha közétek jön, fogadjátok szeretettel.

Tündérmesébe való a csoda, a mi a Kossuth lángoló beszédére történt. A népharag fürgeteg háborgása elsimula, Kossuth visszament a királyhoz a jó hírrel s a mikor az megjelent a nép között, éljenzéssel fogadták s kendőt és kalapot lengettek eléje. A király hálásan fordult Kossuthoz s megadta mindazt a magyarnak, amit Kossuth kért: első sorban a magyar miniszteriumot, a melynek elnökévé Batthyányi Lajos grófot nevezte ki.

De a tündérmeséknek sincs mindig szerencsés folytatásuk. Az osztrák urak, a mint kiszabadultak a halálos veszedelemből, nagy vígan érezték magukat s hála fejében felizgatták a magyar földön élő, de nem magyarul beszélő nemzetiségeket. Lángba borult az egész ország köröskörül. A lázadók fölgyújtották házainkat s véres gyilokkal estek a sziveinknek. Az osztrák urak kárörvendve nézték.

Legelőször is a bécsi biztatásra egy horvát báró, Jellachich József elfoglalta a horvát báni széket és harminczhatezer harczossal megindult Magyarországra, hogy kiirt minden magyart, azután a szerbeknek adott fegyvert a kezébe Rajasics János, a tótokat Hurbán tüzelte föl s április 20-án az oláhok lázadtak föl Balázsfalván.

A mesebeli ember közel állott a halálhoz.

Mindenki csüggedezett; csak egy ember állott ki a viharjárás ellen: Kossuth Lajos. Azt mondta, hogy katona ellen katonát kell küldeni, fegyver ellen fegyvert s olyan izzó beszédet mondott a pesti országgyűlésen, hogy megszavaztak kétszázezer katonát és negyvenkétfélmillió forintot hadiköltségre. Ekkor mondta Kossuth, hogy „leborulok a nemzet nagysága előtt s Magyarországon még a poklok kapui se diadalmaskodnak!”

Megalakították a magyar honvédséget s ez úgy elverte Jellachich hadseregét, hogy mint a nyúl, gyáván futott Bécs felé. De a bécsi urak nem nyugodtak.

Új meg új seregeket küldtek ellenünk s ugyanazt a Jellachichot, a ki gyáván megfutott előlünk, kinevezték Magyarország kormányzójává. Erre aztán nagyon fölháborodtunk és Kossuth bejárta az országot, fegyverre szólítva mindenkit, a kinek erő volt a karjában. 60 éves öreg emberek meg 14 éves ifjak egymás mellett állottak csatasorba.

Eleinte bizony nem nagy szerencsével folyt a szabadságharcz. Annyi ellenség közt voltunk, hogy azt se tudtuk, melyik ellen forduljunk. Az osztrákok már elfoglalták Budavárát is és Kossuthék Debreczenbe költöztek. 1849 febr. 28-án és 27-én nagy csata volt Hevesben, Kápolnánál. Windischgrätz és Schlick osztrák vezérek nagy seregei megtámadták a Dembinszky tábornok magyar seregét. A csata után Windischgrätz azt írta Bécsbe, hogy végkép leverte a magyarokat s úgy érezte magát, mint a világ első hőse.

De a mesebeli ember fölkelt a földről, amelyre leütötték, megforgatta a kardját s Hatvan, Bicske, Isaszegh, Vác, Nagysarló, Komárom mellett egymásután diadalmas csata után diadalmas csatát vívott. Görgei Arthur kivert a felvidékről minden ellenséget. Micsoda hősi csata volt a többek közt Branyicskónál! Bem tábornok, a kinek seregében Petőfi Sándor is harczolt, Erdélyt tisztította meg, Damjanich pedig Klapkával a délvidéket. Aztán bevették Budavárát is. Szabad lett az ország megint. Micsoda öröm és gyönyörűség volt ez!

De nem nyugodtak ám Bécsben se. A megijedt osztrákok segítséget kértek a muszka czártól s az küldött is ellenünk kétszázezer embert. A mesebeli ember tele volt már vérző sebbel, de vére árán védett meg minden talpalatnyi földet.

A vége mégis az lett, hogy a tiszszerte nagyobb erő legyőzte a szabadsághősöket és a zsarnokuralom nehezedett Magyarországra. Az elesett mesebeli emberrel tehették azt a kegyetlenséget, a mit akartak. Tizenhárom hős tábornokunkat akasztófára huzták Aradon október 6-ikán, vitézeinket rablánczra fűzték és sötét börtönökbe vetették. Kossuth és társai menekültek idegen országba, Bécsben pedig nagy hangon hirdették, hogy meggyilkolták Magyarországot örökre.

Kemechey Jenő.

*

Befejezés.

A gonoszok ujjongtak, a jók sirtak, mert földig volt lesújtva a magyar nemzet. Egy régi jóslatban bíztak a cselszövők, a mely szerint a magyar nemzet nem fogja megérni az ezredik esztendő, hacsak nem akad egy fenkölt érzésű női szív a trón közelében, a mely föláldozza magát érte.

Honnan vegye magát ez a szív? akiben meg lesz a jóság, hogy közbe járjon a fejedelemnél, a kit elidegenitettek népétől és a bátorság, hogy a legyőzött nemzet ügyét magáévá tegye? Vajjon meg meri-e majd gyujtani a fáklyát, a mely megvilágítja a magyar kétségbeesésének éjsötétjét?

... Hat esztendővel azután, hogy Világosnál kiesett a kard a szabadsághősök kezéből, örömhír járta be az elcsüggedt országot. Az első örömhír a sok gyászos üzenet után: a fiatal fejedelem nőül vette a bajor királyi háznak egyik viruló sarját, a kit *Erzsébet*-nek hívtak.

S ettől a naptól fogva jobbra fordult a magyar nemzet sorsa. Az a gyöngéd női kéz kihuzta egyenkint a töviseket vérző testéből és gyógyító balzsamot csepegtetett sebeibe. Rábirta a fiatal fejedelmet, hogy beutazza a fájdalmában elnémult országot. S a merre járt a fiatal fejedelmi pár, mindenütt megszólaltak az erdők, suttoztak a fák, meghajtották százéves koronájukat az agg tölgyek és egyetlen szózatban egyesült a magyar nép szívének verése. Azt mondta:

- Az első magyar ember a király. Imádja királyát a magyar és kész érte ontani vérét - csak a jogait, az alkotmányát, a szabadságát tartásuk tiszteletben.

Csoda-e, hogy a fejedelem végre megértette ezt a szózatot, mikor ott volt szíve közelében az, a ki szeretettel tolmácsolta neki a szeretet halkán és félénken megszólaló igéjét? Ezentul már hiába akarta elnémitani az ármány, hiába küzdött a rágalom, győzött az igazság. Még egy évtizedig tartott a küzdelem a kettő között. Mert az ármány, mikor belátta, hogy ki nem írthatja a magyart, legalább ki akarta vetkőztetni nemzeti jellegéből és alkudozott vele, megkínálta az elrabolt kincsek felével, ha a másik feléről önként lemond. De szerencsére akadt egy bölcs férfiú, *Deák Ferencz*, a ki intette a türelmetlenkedőket, hogy várják be idejüket, mert csak az a jog van elveszve, a melyről önként mondunk le.

És a nemzet hallgatott a *haza bölcsére*, nem adott föl semmit jogaiból, hanem bevárta, míg teljesen kiderül az ő igazsága. Megjött az a várva várt nap is: *Ferencz József* király lejött a magyar fővárosba és ugyanaz a Duna, a mely egykor Hunyadi Mátyás megválasztatásának tanuja volt, elvitte most az egész országba a hirt, hogy kibékült a fejedelem népével. Rátették a király fejére Szent István koronáját és ő a nemzet hűségesküjét azzal viszonzta, hogy az egész világ előtt felfogadta, hogy tiszteletben tartja majd a nemzet jogait.

Soha még eskü ennél hivebben nem lett betartva! S miként a nap varázserejétől megtermékenyül a föld, úgy a királyi szózattól messzire szállt az áldás. A sötétség rémei elbujtak oduikba, az ármány elnémult és gazdag, viruló, hatalmas lett újból a magyar nemzet.

Eljött az ezredik esztendő. Ünnepe ez a magyar nemzetnek, de ünnepe a királynak is. A művelt Nyugat eljön hozzánk vendégségbe, hogy tanuja legyen haladásunknak. Nem irigyli tőlünk ezt a nehezen kivívott diadalt, mert hisz a magyar volt az ő védbástyája sok századon keresztül az ellene törő Ázsiával szemben, most pedig arra vállalkozott, hogy elvigye műveltségét éppen azoknak az ázsiai népeknek. Békében élünk mindenkivel, kivesszük részünket az emberiség nagy munkájából, Árpád népe nem akar többé hódítani, hacsak nem a szellem fegyvereivel.

Ha a nagy honalapító ma kikelne sirjából és bejárná ezt az országot, a melyet ő szerzett meg népének, bizonyára meg volna velünk elégedve. S ő is hangoztatná azt a kiáltást, amely az ezeréves forduló napján milliók ajkáról fog elhangzani:

- Éljen a magyar király! Éljen a haza!

Tábori Róbert.

A Haza.

Tudjátok-e, mi a haza?
Az a hajlék, hol születünk,
Hol a dajka altatóan
Dúdolgatott dalt felettünk,
Hol az ákác lombja borúl
Ablak alatt az ereszre
S eresz alján csicsereg a
Villásfarkú vidám fecske.
- Bárhova visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!

Tudjátok-e, mi a haza?
Az az udvar, hol tipegtünk
S gyöngé kézzel a homokból
Aranyvárat építettünk.
Az a kis kert, hol virágot
Kötözgettünk bokrétába
S bokrétásan szenderegünk
Rózsabokor árnyékába.
- Bárhova visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!

Tudjátok-e, mi a haza?
Az a templom, Isten háza,
Hol az ének szárnyain szállt
Lelkünk föl a mennyországba,
A hol együtt imádkoztunk,
Szüle, gyermek, testvér, rokon,
Hallgattuk a pap beszédét
S hit ragyogott az arcokon.
- Bárhova visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!

Tudjátok-e, mi a haza?
Az a játszóhely a dombon,
Hol labdáztunk, kergetőztünk...
A haza az édes otthon.
Az a falu, az a város,
A hol vesszőn lovagoltunk.
Az a határ, hol kalappal
Tarkaszárnyu lepkét fogtunk.
- Bárhova visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!

Tudjátok-e, mi a haza?
Kéklő hegyek koszoruja,
Hol a pásztor furulyáját
Édes-búsan fújja, fújja,

Hol a tölgyek mohos alján
Kék ibolyák illatoznak,
Gyöngyöket szór kristályvize
A zuhogó patakoknak.
- Bárhova visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!

Tudjátok-e, mi a haza?
Délibábos arany róna,
Hol a szellő messze sikon
Sárga kalász ringatója,
Hol a népnek veritékét
Issza be a föld göröngye,
Kenyeret ad, áldást terem
Munkájának hulló gyöngye.
- Bárhova visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!

Tudjátok-e, mi a haza?
Erdő, mező, berek, liget,
A mormoló habok közül
Ránk mosolygó tündérsziget,
Kárpátoknak büszke bércze,
A Tisza és Duna tája,
Minden kicsi kis rögcse,
Árpád vére hullott rája.
- Bárhova visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!

Tudjátok-e, mi a haza?
Mindnyájunknak szent bölcsője,
Őseinknek pihentető
Szép virágos temetője.
Mindnyájunknak édes anyja,
Híven ölel kebelére...
Érte éljünk, ha kell haljunk!
Áldás minden porszemére!
- Bárhova visz szerencsétek,
A hazát hűn szeressétek!

Pósa Lajos.